

Balla Péter: Gyermekek és szülők kapcsolata. Az Újszövetség tanítása kortörténeti kontextusban
Kálvin Kiadó, Budapest, 2010, ford. Mucsi Zsófia.

Érdekes és hiánypótló szakirodalomként üdvözölhetjük Balla Péter munkáját. A szerző az ókori társadalmak sajátos családi hagyományait feltárva elsősorban az újszövetségi iratok családfelfogásában mutatkozó jellegzetességek vizsgálatát tűzte ki célul. Hogyan értelmezhetjük Jézus családi kapcsolatokat erősítő megnyilvánulásait a tanítványaitól elvárt, teljes embert kívánó szolgálat fényében? E kérdésre igyekszik a szerző körültekintő, számos kortörténeti dokumentumra kiterjedő hermeneutikai elemzés útján választ adni.

A könyvben részletes elemzést találunk a hellenizmus korától a Kr. u. III. századig terjedő görög, latin és zsidó források szülő–gyermek viszonyt érintő megállapításairól, melyet az evangéliumi hagyomány hasonló mélységű áttekintése követ. A szerző fő törekvése annak az újszövetségi feszültségnek a feloldása, amely a „tisztelet apádat és anyádat” parancsolat és Jézus radikális mondanásai között húzódik. Az ókori pogány hagyományok elemzése alaposan feltárja a szülők iránti kötelességek jellegét, forrásait és indokait. Ugyanakkor a vizsgált szövegekben e kötelességek korlátozása is megtalálható, hiszen az istenek az elsők a rangsorban, és ők bizonyos esetekben felülírhatják az emberek törvényeit. A zsidó forrásokból kimutatható gyermeki kötelezettségek nagyon hasonlítanak a pogány szövegek alapján azonosíthatókhöz, de annál lényegesen szigorúbbak. A kötelességeket korlátozó tényezők viszont elég jellegzetesek, főként a „judaizmusra” való áttérés és a templomhoz való hűség indokolhatja a zsidó vallást ellenző szülők végleges elhagyását. Ez a lehetőség pedig egyértelműen az isteni tekintély szülőket megelőző dominanciájával magyarázható.

A szülő–gyermek kapcsolat újszövetségi vizsgálatánál részletes elemzésre kerülnek az evangéliumi szövegekben megjelenő, s az ötödik parancsolat különböző értelmezése miatt keletkező családi konfliktusok okai, forrásai. A kutatás újszintén domináns része a „páli korpusz” hagyományainak és az Újszövetség későbbi iratainak áttekintése is. A szerző fő következtetései szerint „*az öskereszténység valószínűleg nem úgy értette Jézus radikális mondanásait, hogy szaktitani kell az ötödik parancsolattal. Inkább azt gondolták, hogy Jézusnak (akit Istennek tartottak) kell a legelső helyen állnia, és a sürgető hívása a tanítványságra nem állt ellentétben azzal, hogy a keresztények nagy többségének rendezett családban kell élnie, és a társadalmi környezettel együtt kell vallania, hogy a gyermekek tiszteljék a szüleiket és engedelmeskedjenek nekik*”. Balla Péter könyve alaposan kidolgozott, pontos adatokkal és logikus elemzésekkel alátámasztott munka, melyet gazdag tartalma és korszerű szemlélete alapján bátran ajánlhatok minden értő és igényes olvasó számára.

Pálvölgyi Ferenc

Norman Kretzmann:
The Metaphysics of Theism.
Aquinas's Natural Theology in
Summa Contra Gentiles
Clarendon Press, Oxford, 1997.

Talán különös vállalkozásnak tűnik olyan könyvről recenziót írni, amelynek papírkötésű kiadása is immár tíz évvel ezelőtt jelent meg. Mivel azonban e mestermű magyar nyelvű recenziója azóta is várat magára, e hiány pótlását többé nem halogathatjuk.

Norman Kretzmann, a Cornell University professzorát, a *The Cambridge History of Later Medieval Philosophy* (1982) szerkesztőjét aligha kell bemutatni a középkori gondolkodás iránt érdeklődőknek. Ám az talán kevésbé ismert, milyen tragikus körülmények között született

az eredetileg háromkötetesre tervezett remekmű, amelynek rövid bemutatására vállalkozunk. A szerző már hozzálátott grandiózus vállalkozásához, hogy megírja analitikus megközelítésű kommentárját Aquinói Szent Tamás *Summa contra gentiles* című művéhez, amikor az orvosok rákot diagnosztizáltak nála. Kevesebb mint két évet jósoltak számára. A professor ezután még hét évet élt, ám a három tervezett kötetből csak kettőt tudott befejezni. A kórral szembeni sztoikus hozzáállásáról a középkori filozófia másik neves szakértője, Anthony Kenny vall *What I believe* című elmélkedésében (2006). Amikor Kenny telefonon felhívta barátját, megjegyezve, hogy csodálja filozofikus nyugalmát, ő csak annyit válaszolt: „Hát persze! PhD-m van a tárgyból!”

Kretzmann művét az a világos belátás inspirálta, hogy a filozófia hagyományos (antik és középkori) tárgyterülete javarészt egybeesik a teológiáéval. Ennek kétségtelenül legvilágosabb példáját a metafizikai diszciplínában, a *theologia naturalis*ban találhatjuk meg, mely hivatásának tekinti, hogy úgy alapozza meg a teológiai igazságokat, hogy olyan alapelvekből (premissákból) vezeti le azokat, amelyek nem a hiten alapulnak. A természetes teológiának ez a körvonalazása – azt hiszem, egyetértünk a szerzővel – egybeesik azzal a programmal, melyet Szent Tamás a „Filozófiai summában” végrehajtott. Kretzmann a *Summa contra gentilest* a természetes teológia máig legigényesebb és legígéretesebb vállalkozásának látta, ezért tett nagyratörő kísérletet arra, hogy a mű első három könyvének argumentumait az analitikus iskola eszköztárával elemezze.

E nagyszabású munkának tehát csak az első két része készülhetett el. A *The Metaphysics of Theism* címet viselő első kötet azokat az érveket vizsgálja meg, melyeket Tamás Isten léteivel és tulajdonságaival kapcsolatban fogalmazott meg, míg a *The Metaphysics of Creation* jórészt a teremtés ténye melletti ér-

veket elemzi. A tervezett utolsó kötet pedig, mely a *The Metaphysics of Providence* címet viselte volna, a célirányosság, valamint a gondviselés melletti argumentumokat tekintette volna át. A címek is jelzik, hogy a kötetek a tamási mű könyveinek tartalmához igazodnak. A munka mégsem tekinthető hagyományos értelemben vett kommentárnak. Nem a *Summa contra gentiles*-kommentárok szokásos útját járja ugyanis, bemutatva a fejezetek tartalmát, és azok történeti kontextusát. Ehelyett kiválasztja azokat a kulcsfontosságú érveket, melyeken Tamás természetes teológiájának roppant épülete nyugszik, s ezeket elemzi aprólékos elmélyültséggel. Műve az angolszász analitikus iskola hagyományában áll, ám a szerző azzal, hogy figyelmét fegyelmezetten újra és újra az „egészre”, a *theologia naturalis* összefüggő épületére szegezi, képes elkerülni a logikai analízis természetéből adódó szükségszerű perspektíva-vesztést. Az egyes érveket nem naivan, kontextusukból kimeetszve és premisszáikban elszigetelten elemzi, hisz ami igazán foglalkoztatja, az voltaképpen az átfogó szerkezet, melyben Tamás a filozófia és a teológia épületét egyesítette. Úgy vélem, ezek a strukturális, alaposan átgondolt elemzések Normann Kretzmann művének legmaradandóbb, legbecsesebb részei, s belátásai új fényt vetnek a hit és ész viszonyára Aquinói Szent Tamás életművében.

Szeiler Zsolt

Veronika E. Schmitt OCD:
A Kármel elfelejtett gyökerei
Sarutlan Kármelita Nővérek, Magyarszék,
2009, ford. Kausz-Oláh Zsuzsanna.

Aki látott már vízmosta árokparton kapaszkodó fákat, az tudja, hogy a gyökerek világa nagyon szövevényes. S arra is ráérezhet, hogy egy egészséges fának legalább akkora a gyökérrendszere,

mint a lombkoronája. Nincs ez máshogyan akkor sem, amikor a nyugati szerzetesi hagyomány klasszikusan kontemplatív rendjeként számon tartott Kármel gyökereinek nyomába szegődik a kutató és vele együtt az olvasó. Veronika E. Schmitt dachau karmelita nővér könyve arra próbál rámutatni, hogy a karmelitáknak a latin egyházban mintegy 800 éve terebélyesedő fája messze Keletre, a korai szerzetesség szemlélődő hagyományába bocsátja éltető gyökereit. Tézise szerint a később felvett jogi struktúra ellenére, mely a közösséget a kolduló rendek közé sorolja, a Kármel – különös tekintettel annak női ágára – tartalmilag valójában monasztikus rendnek tekinthető.

A Magyarszáken minden tekintetben „monasztikusnak” nevezhető életformában élő Sarutlan Kármelita Nővérek kiadványa a német tudós szerzetesnő két írását egyesíti egy kötetben. Az első a Kármel elfelejtett gyökereit a történész és régész szemével, eszközeivel igyekszik feltárni. A rend legkorábbi idejéből származó dokumentumok és a Kármel hegyen fellelhető épületmaradványok gondos elemzéséből a szerző arra a következtetésre jut, hogy a harmadik keresztves hadjárat idején létrejött remete-közösség, a karmeliták bölcsője kezdetben egy bizánci rítusú keleti kolostor, lavra jogi és lelki fennhatósága alatt működött. A karmeliták kontemplatív hagyományára, a karizmatikus alapító hiánya, a korai forrásokban említett ikonok és a rend eredeti, Nyugaton idegen ruhája mind azt erősítik meg, hogy a nyugati zarándokokból és lovagokból lett első karmeliták egy görög szerzetesközösség többszomszédságában és lelki erőterében kezdtek meg szerzetesi életüket. A szerző állításai a kevés fogódzópont miatt végig a hipotézisek világában maradnak, de felvetései – az apró tárgyi tévedések és nyelvismeretbeli hiányosságok ellenére – mindenképpen megfontolásra, elfogadásra érdemesek. A németes, időnként szakdolgozatra emlékeztető stílus miatt a szöveg kihívást jelent, de nagy előnye a gondolatmenetek világossága, az állítások összefogottsága.

A könyvben II. részként szereplő „Kontempláció” című írás a Kármel misztikáját a kora keresztény szemlélődés forrásaiból próbálja értelmezni, levezetni az első részben foglaltaknál kevesebb sikerrel. Az első századok szemlélődésre vonatkozó spirituális hagyományát – különös tekintettel az apophatikus misztikára – Veronika E. Schmitt kiemelt szerzők tanításának összefoglalásával mutatja be. Az olvasó Alexandriai Filón, Órigenész, a sivatagi atyák, Nüsszai Szent Gergely és Areopagita Dénes gondolataival ismerkedhet meg. Az ókori szerzők bemutatása jó részt idézetekből áll, de az idézetek sajnos nem a forrásokból, hanem legtöbbször idejélmúlt másodlagos irodalomból származnak. Különösen zavaró ez a korai szerzetesség szellemi hagyományát leíró fejezetben, ahol a szerző Karl Heussi 1936-os monográfiájának minden tekintetben meghaladott állításaira támaszkodik. Az pedig a tördelő figyelmetlenségére utal, hogy az egyes alfejezetek mottójául választott idézet mindenhol az előző fejezet végére került.

Az ókori misztikusokat felsorakoztató fejezetek után a Kármel misztikájára kerül sor. Az írás egésze szempontjából a legizgalmasabb éppen a Palesztinában megtelepedő első karmeliták szellemi-spirituális légkörének feltárása lenne a keleti hagyomány tükrében, az ide vonatkozó fejezet azonban kevés kézzel fogható eredményt mutat. A néhány latin nyelvű karmelita forrás elszórt utalásai nem elégségesek, igazi eredményre az vezethetett volna, ha a szerző tanulmányozza a XII. századi Bizánc spirituális miliójét, a közeli Antióchia nyugati szír hagyományát és a palesztin szabaita szerzetesség szellemi örökségét. Ennek hiányában éppen a kapocs nem világos az első karmeliták és a továbbiakban bemutatott Avilai Szent Teréz és Keresztes Szent János szemlélődő tapasztalata, valamint a korai szerzetesség hagyományára között: a latinra fordított Areopagita Dénes hatásán és hasonlóságokon túl valódi, folytonos gyökereket nem találhatunk.

Ennek ellenére mégis dicséretes a szándék, hogy a nem létező alapító karizmája helyett a Kármel misztikus hagyományát a kora keresztény szemlélődés és a bizánci spiritualitás háttérében értelmezzük. A könyvben bemutatott ókori szerzők ha gyökerekként nem is minden esetben táplálják a középkori vagy a mai karmelita lelkiséget, a rajtuk mint ablakokon keresztül beáradó fény új megvilágításba helyezi azt. Ezáltal pedig nagy segítségére lehet a többi rendhez hasonlóan identitását újrafogalmazni igyekvő Kármelnek.

Baán Izsák OSB

Paul Ricœur: Egészen a halálig

Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2011,
ford. Bende József.

Egészen különleges élményt jelent Paul Ricœur kis kötetének forgatása, ugyanis a gondolkodás kalandjába, az együtt-gondolkodás izalmába vezet be minket. A könyv lapjain posztumusz töredékekkel, befejezetlen, kiadatlan írásokkal találkozhatunk, amelyeket a francia filozófus halála után egy dossziéból bányásztak elő. A szövegek lezáratlanságukból, töredékességükből, átmeneti jellegükből adódóan Ricœur szellemi munkájába, folyamatban lévő, cselekvő gondolkodásába kapcsolnak be minket. Olyan könyvet tarthatunk kezünkben, mely túlmutat önmagán, mely kiváló tartalmán túl magáról a gondolkodásról, a megértésről, ezek folyamatáról is közöl valamit. A filozófia, de a hívő értelem számára is a kérdés-, a problémafelvetés lehet a hiteles kiindulópont. A megértés, a hívő megértés útja is a kérdésektől tart a válaszok felé: a kérdésfeltevés, a problémák megengedése segítheti, hogy az öröklött hagyomány, a közvetített hittartalom valóban személyessé váljon. Ricœurnek pedig igen jó kérdései vannak.

Milyen a hozzáállásunk a halálhoz, illetve az élethez? Melyiket tartjuk az igazi valóságnak?

Mit gondolunk a halál utáni életről? Hogyan értelmezzük a megváltást, az ítéletet, az üdvösséget? A gyökeres Rossz az erősebb vagy a felebaráti testvériség? Mi is a kompassió, a részvét igazi jelentése? Hogyan válunk kereszténnyé, miként közvetítődik számunkra a hit? Ilyen és ehhez hasonló – eszkatológiai, szótériológiai, vallástani és etikai – problémák kerülnek elő a kis könyv hasábjain.

Vegyünk egy példát. *Egészen a halálig. A gyászról és a vidámságról* című elmélkedésében Ricœur mindenekelőtt a halállal kapcsolatos hamis képzetek tisztázását, exorcizmusát, aszkézisét tűzi ki célul. A Rossz megfertőzi a halál képzetét, és azt hirdeti, hogy minden halál kiirtás. A filozófus hangsúlyozza, hogy a testvériség szembeáll a Gonosszal, mert a halál igazából étellel, szeretettel teli, amelyben a lényeggel, a kegyelemmel kerül kapcsolatba az ember. A kompassió nem szánakozás, hanem együtt-küzdés. Ricœur az elmúlással kapcsolatban két irányt kíván szintézisbe hozni: az önmagunktól való teljes elszakadást – amelynek pozitív etikájaként megjelenik az agapé, a rendelkezésre állás, az életszeretet másakra történő átvitele – és az Isten gondoskodásába vett bizalmat.

A *Töredékekben* olyan témák kerülnek elő, mint az élet mulandó idejének és a mű hallhatatlan idejének párosa; Ricœur kereszténysége, mely folyamatos választással személyes kötődéssé, átgondolt elköteleződéssé alakított véletlen; a filozófia keresztény művelése; az áldozati teológia kérdésessége; a hitvita és a vallások összehasonlításának különbözősége; Derrida és a dekonstrukció; illetve egy vázlat a feltámadásról.

Még fontos szólnunk a szövegeket kísérő írásokról. Az *Utószóban* Ricœur barátja, a kötet közreadója számol be az írások keletkezési körülményeiről, illetve a filozófus hozzáállásáról saját közeledő halálához. Olivier Abel előszava pedig nem egyszerű bevezetés, hanem releváns tanulmány, amely jelen írások lényegi kérdéseit a ricœur-i életmű kontextusában he-

lyezi el és magyarázza, számos ponton kiegészítve, megvilágítva a töredékeket. Abel nemcsak kifejti és magyaráz, hanem párbeszédbe lép Ricœur gondolataival, elkezd a továbbgondolkodást, együtt-gondolkodást, melyre mi olvasók is meghívást kapunk.

Borbás Péter SchP

**Paul Donders – Peter Essler:
Berufung als Lebensstil.
Aufbrechen in ein wertvolles
Leben**

Vier-Thürme-Verlag, Münsterschwarzach,
2011.

A közelmúltban megjelent kötet nagyon hasznos gyakorlati útmutató azok számára, akik saját hivatásukat keresik, vagy másoknak segítenek a hivatásuk keresésében.

A könyv a „hivatás” fogalmi jelentésváltozásának ismertetésével vezeti be az olvasót a témába. Különbség van az Ószövetségben leírt hivatás (gondoljunk Mózes vagy Sámuel meghívására, illetve Izrael Népe kiválasztására) és az újszövetségi meghívások között. Jézus személyes követése eltér az ószövetségi hívásoktól. A Katolikus Egyház megszilárdulása közben is változott a hivatás jellege, a hivatás a struktúrák támogatását élvezte. Kialakult a szerzetesség intézménye, ami egy – a hivatáson alapuló – radikális önátadás. A reformáció korában kettévált a hivatás jellege, a „lelki” és a „külső” hivatásra. A szerzők szerint itt váltak el markánsan a világi- egyházi hivatáshoz tartozó életformák is.

A történelmi megalapozás után a kötet második fejezete a társadalom igényeibe vezeti be az olvasót. Láthatjuk, hogy a nyugati társadalomban milyen, eltérő korosztályok vannak, akiknek szükségük adódhat a hivatásuk tisztázására. A jelenlegi 60–80 éves korosztály, az „új-jáépítők”, majd őket a 45–60 éves „baby boom” generáció követi, majd jön az X generáció (je-

lenleg 25–45 évesek). Az X generáció „alapelménye” a posztmodern kor adta bizonytalanság. Őket követi az úgynevezett Y generáció (10–25 évesek), akiket kommunikációs generációnak vagy „Einstein generációnak” is neveznek. Ők már a digitális világ gyermekei, akiket radikális idealizmus jellemez, hisznek abban, hogy lehetséges jobb világot felépíteni.

A könyv a 3. fejezettől kezdve rengeteg gyakorlati tanáccsal és feladatsorral szolgál a hivatásukat keresők számára. Abból indul ki, hogy aki a hivatására kíváncsi, annak először a saját identitását kell meglesni és elfogadnia. Az első kérdéskör a motivációkra, a képességekre, elnyomott tapasztalatokra, a képességek határainak elfogadására irányul. Az identitás része a családtörténet, a gondolkodási struktúra, tanulási hajlandóság is. Ha mindezek feltérképezésre kerültek, a 4. fejezetben leírtak szerint az érzelmvilág megfigyelése következik a hivatáskeresés útján. Hogyan függnek össze az igények és az érzelmek? Milyen a nőiesség/férfiasság elfogadása? Van-e valamilyen hibás gondolkodási minta, ami az életutat korlátozhatja?

A kötet utolsó fejezetei a konkrét célok, víziók, stratégiák felépítéséhez adnak segítséget. Mi az a valóság, amihez kapcsolódnia kell a hivatásnak? Vannak-e megfelelő emberi kapcsolatok, melyek segítik a hivatás választást? A szerzők – a sok pszichologizálás után – külön kitérnek a hivatás spirituális dimenziójára is, és lelkiességi döntésekhez Loyolai Szent Ignác lelkigyakorlatait ajánlják, illetve felhívják a figyelmet az ilyen jellegű döntésekhez szükséges belső, lelki „indifferenciára”.

Az egyszerűen, világosan megírt kézikönyv hasznos és gyakorlati segítség. Nem kínál részletekbe menő pszichológiai, illetve lelkiességi elemzéseket, értéke a konkrétságában rejlik. Nemcsak hivatásgondozók számára kínál segítséget, hanem hasznos kiegészítője lehet a lelki vezetésnek is.

Tornya Erika

Mezei Balázs: *Ezredvégi számvetés*
Attraktor, Máriabesnyő – Gödöllő, 2005.

Az újkori, önálló Magyarország története a ma történelmi távolságából nézve is méltán nevezetes és lendületes mozzanattal, az úgynevezett *reformkor*ral indult el. A magyar nyelv és irodalom megújulása és megerősödése, a nemzeti hagyomány, a társadalmi és termelési rend átgondolása, kulturális pezsgés és technikai újítások bevezetése jellemezték e korszakot.

Mezei Balázs esszékötetében, amely folytatása a szerző korábbi írásaiban jól nyomon követhető vallásbölcseleti gondolkodásának, minden hasonló szellemi-erkölcsi-közéleti megújulás alapvető föltételére mutat rá. Az általa emlegetett „*új reformkor*” ugyanis csakis akkor valósulhat meg, amennyiben készek vagyunk a személyes megújulásra. Amint *A rendszerváltás másik vége* című írásában (158–162.) figyelmeztet: a dolgok megfordítása, körülményeink és közösségeink megjobbítása rajtunk is múlik – hisz amint a botnak, úgy a rendszerváltásnak is két vége van, amelyek közül az egyiket mi tartjuk kézben! Ahhoz, hogy ezt tudatosítsuk, majd az ezzel járó felelősséget vállaljuk, gondolkodásunk átfogó megváltoztatása szükséges.

E felelős gondolkodásnak mindenképp az *őszinteségen* kell alapulnia. Az ember magához és a valósághoz való maradéktalan őszinteségét Mezei Balázs *vallás*nak nevezi. E jellegzetesen magyar kifejezés egyszerre utal arra, amit az európai kultúrában hagyományosan *religio*-nak nevezünk, másrészt utal az őszinteség és vallo-más mozzanatára, ama személyes tanúskodásra, amely egyedül teszi lehetővé számunkra magának a valóságnak a föltárulását. A szerző szerint az így értett vallást nem söpörheti el a szekularizáció sem – hisz ez utóbbi mintegy az előbbi benső mozzanataként lepleződik le, szabaddá téve a vallást arra, hogy azzá lehessen, aminek tulajdonképpen lényegileg lennie kell.

Voltaképp a valóságról van szó, annak egészéről, tőle való függésünk sokszínű értelméről, melynek igazi értelme ugyanakkor elválaszthatatlan az emberi szabadságtól. Őszinteségünk teljes jelentése abban áll, hogy csakis e függés pozitív értelmének és szabadságunknak fölismerése teszi lehetővé számunkra az igazi felelősséget.

Jóllehet szerzőnk vérbeli szakfilozófus, egyben mélyre látó politikai gondolkodó, esszéinek jelen kötetével tudatosan egy bizonyos értelemben szakmáján kívüli mintát követ. A kiváló német fenomenológus és jeles etikai gondolkodó, Max Scheler (1874–1928) az I. világháború utolsó éveiben s azt követően több közéleti és kulturális tárgyhoz szólott hozzá írásban. Hazája államszervezeti, gazdasági, kulturális káosza ellen emelt szót – közgondolkodóként (publicistaként, mondanánk ma), soha el nem veszítve a filozófus tekintetének élességét. Hazánk közelmúltjának hasonló káosza készítette Mezei Balázst arra, hogy tollat ragadjon. Írásai eredetileg a *Hitel*, a *Valóság*, a *Disputa*, a *Magyar Napló* s a *Magyar Nemzet* lapjain láttak napvilágot 1996 és 2004 között. Átdolgozások után, kötetbe gyűjtve, immár – esetenként akár – tízegynéhány év távlatából sem veszítették időszerűségükből. E körülmény oka kettős: egyrészt a mélyre hatoló elemzéseknek, másrészt hazai (s világbeli) viszonyainknak egyaránt köszönhető. Ezért volna ideje, hogy megiszíveljük a szerző figyelmeztetését (204.): „*Az ország*nak, amelyben születtem, megegyezésre van szüksége ahhoz, hogy fennmaradjon. [...] Ehhez belátó emberekre van szükség, aki képesek lemondani a sajátról a közös érdekében... El kell indulnunk egymás felé, le kell mondanunk sajátunknak tekintett, kisajátított igazságainkról, legalább oly mértékben, hogy teret adhassunk annak az igazságnak, amely mindenkié, amely... közös. A cél: ... maga az igazság.

[...] *Meggyőződés*em, hogy az őszinteség viszszanyerése elvezethet a kölcsönös jóindulathoz...

Bakos Gergely OSB